
Téma právních předpokladů osvojení považuji za velice zajímavé a aktuální. Jak popisují v následujících kapitolách, právní úprava osvojení prodělala značný vývoj, a je jasné, že i do budoucna ji čekají další proměny, z nichž se mnohé rýsují už nyní. Osvojení není institut neměnný, ale naopak institut, ve kterém se odrážejí změny ve společnosti, v postavení dítěte v rodině, v přístupu k právům dítěte a lidským právům vůbec, v míře státní intervence do rodinného života. Nahlížení na institut osvojení a posléze odraz tohoto nahlížení v právu je také ovlivňován chápáním či definováním pojmu rodiny a změnami ve způsobu rodinného života. Současný rodinný život je charakterizován takovými jevy jako je například klesající porodnost, oblíbenost neformálních forem rodinného soužití na úkor počtu uzavíraných manželství, migrace obyvatelstva, emancipace žen či vyšší tolerance k soužití osob stejného pohlaví.

Významným faktorem je také měnící se vztah rodiny k její reprodukční funkci. Přibývá těch, kteří se rozhodnou mít pouze jedno dítě či dítě vůbec nemít. Plození dětí je odkládáno do vyššího věku. Nejprve je preferováno vybudování ekonomického zázemí, vyřešení bytových potřeb a až následně dochází k založení rodiny. To s sebou samozřejmě přináší určitá rizika. Problémem je tzv. nedobrovolná bezdětnost, která samozřejmě existovala vždycky, ale v poslední době se týká stále většího počtu lidí.

Dle statistik se ve světě neúspěšně pokouší o přirozené početí dítěte až 15% párů. Pro některé je řešením asistovaná reprodukce, zůstává ale část těch, kteří i přes veškeré snahy bez možnosti přivést na svět vlastní dítě zůstávají. Osvojení pak pro ně bývá řešením, jak naplnit svou touhu po rodičovství. Na druhé straně existuje pořád dost dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Je ale faktem, že zejména s rozvojem antikoncepčních metod a tzv. plánovaného rodičovství se značně snížil počet nechtěných těhotenství a v důsledku toho i dětí, které jsou vhodné k osvojení nebo osvojiteli k osvojení žádané (ubývá novorozenců či dětí útlého věku). V ústavních zařízeních převažují děti staršího věku, děti se zdravotním postižením, děti jiného než majoritního etnika nebo děti, o něž se rodiče nemohou starat ze sociálních důvodů.¹

¹ podrobněji viz. Stará A.: Přehled údajů vedených o dětech v evidenci MPSV, Aktuální otázky náhradní rodinné péče, Trialog, 2003, str. 13-16

Výše uvedené skutečnosti ovlivňují pohled na osvojení, na jeho smysl, funkci a právní úpravu. Vystávají zde pak otázky typu, zda je tomu opravdu tak, že osvojení je primárně službou dítěti a prostředkem, jak zajistit dítěti chybějící rodinu. Je v procesu osvojení opravdu nejdůležitějším hlediskem prospěch dítěte? Nebo jsou prioritní zájmy osvojitelů a i právní úprava a praxe se spíše snaží vyhovět jejich potřebě získat co možná nejrychleji a bez větších komplikací dítě dle svých představ? Je dostatečně respektováno právo dítěte vyrůstat ve své vlastní rodině a právo biologických rodičů vychovávat své děti? Doufám, že se mi na tyto otázky v mé práci podaří alespoň zčásti odpovědět, a to jak z hlediska právní úpravy české, tak německé.

V úvodu se zabývám samotným pojmem osvojení, jeho typy a právem dítěte na znalost svého původu, dále stručně vyjmenovávám prameny práva, ve kterých lze nalézt právní úpravu předpokladů osvojení.

Další kapitoly jsou pak věnovány historickému vývoji osvojení. Nejprve se snažím o postihnutí základních rysů, které jsou typické pro vývoj osvojení ve většině evropských států od jeho vzniku až po současnost, následně se vracím k novodobější historii osvojení v České republice a Německu (od roku 1949 do roku 1990 sleduji vývoj právní úpravy pouze v Německé spolkové republice), a to spíše s důrazem na právní předpoklady osvojení a zprostředkování osvojení.

Následně se zabývám zprostředkováním osvojení. Nepopisuji však úplně do detailů celý proces zprostředkování, spíše se zaměřuji na některé problémy, které zprostředkování osvojení provázejí a na to, jak se s nimi právní úpravy vyrovnávají.

Nejrozsáhlejší část mé práce se týká jednotlivých právních předpokladů osvojení – prospěchu osvojence, předpokladům na straně osvojitele a osvojence, předpokladům společného osvojení, osvojení jedním manželem a osvojení osamělou osobou. Snažím se také nastínit problematiku osvojení registrovanými partnery. Poměrně hodně prostoru věnuji souhlasu rodiče s osvojením, osvojení bez souhlasu rodiče, souhlasu osvojovaného dítěte s osvojením, preadopční péči a řízení o osvojení a řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení (dle německé právní úpravy řízení o nahrazení souhlasu s osvojením). Samostatně pak pojednávám o právních předpokladech nezrušitelného osvojení a právních předpokladech osvojení zletilého dle německého práva. Více pozornosti věnuji ale právní úpravě osvojení nezletilého. Platné české právo institut osvojení zletilého nezná (i když návrh nového občanského zákoníku se k němu vrací) a v Německu se jedná o institut mnohem méně frekventovaný a představuje spíše výjimku z pravidla osvojení nezletilého.

V kapitolách nazvaných mezinárodní osvojení se zaměřuji na základní principy mezinárodního osvojení stanovené mezinárodními smlouvami a zprostředkování mezinárodního osvojení.

Za vhodné také považuji zmínit právní úpravu právních předpokladů osvojení v návrhu nového občanského zákoníku, i když jeho osud je v době dokončení této práce velmi nejistý.

Na závěr se snažím o zhodnocení současné právní úpravy v obou zemích, o jejich celkové porovnání a vyzdvižení pozitivních a negativních stránek obou právních úprav.